

българския читател цялото си дело. И читателят каза своята дума. Със здравия си усет той отстояваше в тази анкета борбата за народността литература. Българският читател искаше от своите писатели не само високо художествени творби, но и гражданска доблест, прогресивна идеяност, служба на великите идеали на човечеството. Визискателен и честен, той не прощаваше слабостите в гражданското поведение и в творчеството дори на Вазов и Яворов, които сочеше като свои любими писатели. Като най-бележити Яворови творби той определяше стихотворенията му със социална тематика, но редом с тях поставяше и „Нощ“, и любовната му лирика, и стихотворения като „В часа на синята мъгла“, „Сафо“ и др.

Между ранната лирика и „Прозрения“ обаче в отношението на читателя оставаше известна празнота. „Безсъници“ почти не съществуваша в неговото съзнание освен с „Бежанци“ и с любовната лирика. Не един читател бе изявил в анкетата своето отрицание към модното декадентство.

Анкетата с читателите през 1910 г. постави „Гоце Делчев“ и „Хайдушки копнения“ непосредно до най-големите постижения на поета. По същото време литературната критика не беше отбелязала нито с един ред биографията на Гоце Делчев. Твърде хладно бе посрещната и книгата „Хайдушки копнения“. Критиката около кръга „Мисъл“ омаляваше тяхната стойност. Още по-крайна беше критиката на сп. „Художник“. Естетската критика не можеше да схване същността на Яворовата реалистична проза. Враждебно се отнасяше към нея и критиката от лагера на символистите начело с Ив. Радославов.¹⁹ По такъв начин непредубеденият читател търсеше и разкриваше всичко онова, което очертаваше едрите линии в творчеството развитие на Яворов, докато литературната критика в много случаи се оказваше безсилна да се справи с твърде сложния път на Яворов.

Гласът на българския читател не можеше да не накара Яворов да се замисли над проблемата на творческото си призвание, която настойчиво се поставяше в отговорите на анкетата. Този глас бе ехо от могъщото сърце на народа. Той беше ласка, но и обвинение. Щедро признание, но и задължение пред бъдещето. Нищо чудно, че през есента на същата 1910 г. Яворов създава драмата „В полиите на Витоша“.

*

Първата драма на Яворов беше посрещната с твърде различни, дори крайно противоположни оценки. И, което е особено важно и показателно: най-остро отрицание произхождаше от средата на кръга „Мисъл“. Голямата битка срещу Яворовата драма изнесе Б. Пенев. Неговото отношение не е продиктувано от някакви лични дразги, както днес се опитва да тълкува М. Кремен студията на Б. Пенев „Първата драма на Яворов“. Патосът на Б. Пенев е патос на войнстващия естетизъм, който в първата драма на Яворов, както и в ранната му поезия със социална тематика виждаше ярки доказателства на тенденция в литературата. Както П. П. Славейков и д-р К. Кръстев намираха „фалшиви тонове“ в социал-

¹⁹ Вж. Ив. Радославов, Българската литература през 1908 година, сп. Демократически преглед, VII (1909), кн. 2, с. 193.